

Сприйняття змін на Заході України в період розпаду СРСР

Розгортання національно-визвольних процесів в СРСР у кінці 80-х рр. знайшло активне відображення на землях Галичини. Національне відродження галичан і процес здобуття Україною незалежності отримали висвітлення в дослідженнях В.Литвина, О.Бойка, К.Бондаренка, Я.Грицака, М.Рябчука.

Так, сприйняття перебудовчих змін в Галичині, на думку історика Я.Грицака, визначалися успадкованими ще з епохи Австро-Угорщини особливостями галицької автентичності. Формотворчими чинником галицької ідентичності називають “міфологізовані уявлення про львівську “багатокультурність”, ідеалізований образ Цісаря і уявну приналежність до “Європи”, де ми завжди були і до якої мусимо повернутися” [1, с.200].

Менталітет жителів Західної України також включав ідею галицького месіанства для решти русифікованої України. На думку Я.Грицака, бути галичанином — “...означає бути вкрай знаціоналізованим, не лише свідомим своєї національної ідентичності, але й уважати її за центральну вісь, навколо якої крутиться весь твій світ” [2, с.275].

Ідеологічні підвалини галицького месіанізму були, імовірно, закладені вже в “Ukraina irredenta” Ю.Бачинського (1895), а до певної міри інституціалізовані під час Першої світової війни, у проголошенні незалежної України 30 червня 1941 р. у Львові та спорядженні похідних груп Української повстанської армії на схід України і, зрештою, у створенні “Антибільшовицького блоку народів”, що мав боротися “за нашу і вашу свободу” в повоєнній ситуації. Однак по справжньому на роль “П’ємонту” Львів і Галичина стали заслуговувати в 50-60-ті роки ХХ ст. через стрімке перетворення польського міста на україномовне та антирадянський рух опору в регіоні [1, с.197-198].

Відзначимо, що Львів був найменш російським містом у європейській частині СРСР. На думку Р.Шпорлюка, м. Львів і область в 1990-1991 рр. становили аномалію і рухалися в протилежному напрямку від решти республіки, але могли задавати темп і подавати приклад для західного регіону [3, с.325, 333].

Створені в кінці 80-х рр. XX століття націонал-демократичні організації Галичини отримали значну підтримку зі сторони населення регіону й ініціювали боротьбу за злам партійно-радянської владної системи та досягнення національного суверенітету. Майбутнє незалежної Української держави націонал-демократи та націоналісти бачили як механічне поширення своїх уявлень та ідеалів на всю територію України й на всі суспільні групи [4, с.3].

Партійно-радянські органи уже на початку 1990 р. інформували ЦК Компартії України, що населенню Львівщини нав'язується ідея так званої “галицької виключності”, тобто гіпертрофованого уявлення про значення Львова у збереженні української державності, культури, мови, розвитку європейської цивілізації [5, л.92]. Результати проведеного аналітичною групою відділу національної політики ЦК КПРС в Західній Україні 14-18 лютого 1991 р. соціологічного дослідження показали, що в Галичині підтримка незалежності України значно сильніша, ніж в інших областях [6, л.5-22].

Націонал-демократичні лідери вважали Галичину полігоном, де відпрацьовувалася тактика дій боротьби за незалежність України. Так, під час мітингу на стадіоні у Львові 15 травня 1990 р. голова Львівської облради В.Чорновіл заявив, що “доля України вирішується у Львові” [7, л.5].

На березневих виборах 1990 р. до ВР УРСР і місцевих рад демократичні сили у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській областях отримали більшість і перехопили в комуністів владні повноваження. Це дозволило опозиції розпочати впровадження національної символіки, релігійних та національних свят; внести зміни у питаннях власності і земельних відносин; відновити права греко-католицької церкви; створити демократичні ЗМІ; розширити партійну багатоманітність і деідеологізувати суспільне життя тощо.

Крім того, галицькі націонал-демократи розгорнули активну національно-просвітню працю в східних та південних областях України. Просвітницькі заходи західноукраїнської інтелігенції у багатьох випадках ініціювалися як етнографічні та історико-культурні акції. Так, для єднання української нації опозиційні сили на початку 90-х рр. XX ст. використовували святкування дня злуки ЗУНР і УНР 22

січня 1919 р., організовуючи символічний “живий ланцюг” єднання за маршрутом Івано-Франківськ – Львів – Київ [5, л.34, 171].

Однак партійно-державні органи східних і південних областей чинили всілякі перепони агітації, не завжди діяльність галичан отримувала підтримку зі сторони населення [8, с.10]. Нерезультативність агітації жителів східних і південних областей базувалися на тому, що “галицькі десанти”, за словами відомого українського письменника Р.Іваничука, поширювали національні ідеї як місіонери, домагалися “насильного їх втілення в тих регіонах України, де національна свідомість стоїть нижче” [9, с.2].

Ради західного регіону республіки активно змінювали законодавство. Підґрунтям цього було поєднання законодавчого радикалізму з наївним правовим романтизмом, суть якого полягала у вірі, що достатньо того чи іншого рішення місцевої ради для зміни правового поля на території області, району, міста чи села. Так, Тернопільська міськрада ухвалила “Перший універсал міської Ради народних депутатів про владу”, що проголошував раду “вищим органом державної влади на підлеглий території, який може приймати рішення у відповідності з вимогами часу, хоча вони і не узгоджуються з “застарілими законами СРСР та УРСР”. Відзначимо, що лише за перше півріччя 1990 р. новообраними радами було ухвалено понад 600 незаконних правових актів [10, с.141, 158-159].

В умовах економічної і політичної блокади влада опозиційних областей розпочала координувати діяльність. У підсумку інтеграційна діяльність спричинилася до скликання 16 лютого 1991 р. у Львові спільної сесії облрад Івано-Франківської, Тернопільської і Львівської областей, яку назвали Галицькою асамблеєю. Серед причин об’єднання називались “жорстка розгнuzдана кампанія, яка ведеться проти Галичини”, невизначеність статусу України як країни і потреба заявити на міжобласному рівні про територіальну недоторканість України і спроби економічної блокади [11, с.1].

Проявом прагнення західноукраїнських політиків зберегти єдність країни стала прийнята на асамблеї ухвала “Про єдність українських земель”, у якій

галичани засудили “будь-які намагання порушити територіальну цілісність України” [12, л.109].

Невдача заколоту ДКНС і проголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 р. створила реальні підстави для досягнення Україною незалежності. В цих умовах галичани зосередили сили на всеукраїнській політиці, що стало найкращим свідченням їх соборницьких устремлінь.

Отже, ідея галицького месіанства стала визначальним фактором у сприйнятті жителями Галичини змін в умовах розпаду СРСР. Якщо для більшості населення України перебудова і процеси розпаду країни супроводжувалися розгубленістю і очікуванням невідомого, то для галичан розпад СРСР став шансом реалізувати своє бачення майбутнього і нав'язати свій проект державотворення. Зміни в західних областях супроводжувалися порушенням місцевою владою чинного законодавства, а також спробами поширити власне бачення майбутнього через просвітні десанти для населення Сходу і Півдня України. Проголошення 24 серпня Акту незалежності України дало можливість галичанам розгорнути державотворчу діяльність на всю країну.

С.В. Адамович (г. Ивано-Франковск, Украина)

Восприятие **изменений** на Западе Украины в период распада СССР

Развертывание национально-освободительных процессов в СССР в конце 80-х гг. XX в. нашло активное отражение на землях Галичины. Национальное возрождение галичан и достижение Украиной независимости получили освещение в исследованиях В.Литвина, О.Бойко, К.Бондаренко, Я.Грицака, М.Рябчука.

Восприятие перестроечных **изменений** в Галичине, по мнению историка Я.Грицака, определялись унаследованными еще **из** эпохи Австро-Венгрии особенностями галицкой подлинности. Формообразовательным фактором галицкой идентичности называют "мифическое представление о львовской **"поликультурности"**, идеализированный образ Цисаря и **мнимую** принадлежность к "Европе", где мы всегда были и **к которой должны** вернуться" [1, с.200].

Менталитет жителей Западной Украины также включал идею галицкого мессианства для остальной русифицированной Украины. По мнению Я.Грицака, быть галичанином - "...означает быть **крайне национализированным**, не только сознательным своей национальной идентичности, но и уважать ее за центральную ось, вокруг **которой крутится** весь твой мир" [2, с.275].

Идеологические фундаменты галицкого мессианизма были, вероятно, заложены еще в "Ukraina irredenta" Ю.Бачинского (1895), а **в известной степени** институционализированы во время Первой мировой войны, в провозглашении независимой Украины 30 июня 1941 г. во Львове и снаряжении походных групп Украинской повстанческой армии на восток Украины и, **в конечном итоге**, в создании "антибольшевистского блока народов", который должен был бороться "за нашу и вашу свободу" в послевоенной ситуации. Однако по-настоящему на роль "Пьемонта" Львов и Галичина стали заслуживать в 50-60-е гг. XX в. впоследствии стремительного **превращения** польского города на украиноязычный и центр антисоветского движения сопротивления в регионе [1, с.197-198].

Отметим, что Львов был менее всего **российским** городом в европейской части СССР. По мнению Р.Шпорлюка, г. Львов и область в 1990-1991 гг. составляли

аномалию и двигались в противоположном направлении от остальной республики, но могли задавать темп и **подавать пример** для западного региона [3, с.325, 333].

Созданные в конце 80-х гг. XX в. национал-демократические организации Галичины получили значительную поддержку со стороны населения региона и инициировали борьбу за слом партийно-советской властной системы и достижение национального суверенитета. Будущее независимого Украинского государства национал-демократы и националисты видели как **механическое** распространение своих представлений и идеалов на всю территорию Украины и на все общественные группы [4, с.3].

Партийно-советские органы уже в начале 1990 г. информировали ЦК Компартии Украины, что населению Львовщины навязывается идея так называемой "галицкой исключительности", то есть гипертрофированного представления о значении Львова в **сохранении** украинской государственности, культуры, **языка**, развития европейской цивилизации [5, л.92]. Результаты проведенного аналитической группой отдела национальной политики ЦК КПСС в Западной Украине 14-18 февраля 1991 г. социологического исследования показали, что в Галичине поддержка независимости Украины значительно сильнее, чем в других областях [6, л.5-22].

Национал-демократические лидеры считали Галичину полигоном, где отработывалась тактика действий в борьбе за независимость Украины. Так, во время митинга на стадионе во Львове 15 мая 1990 г. председатель Львовского облсовета В.Черновил заявил, что "**судьба** Украины решается во Львове" [7, л.5].

На мартовских выборах 1990 г. в Верховную Раду УССР и местные советы демократические силы во Львовской, Ивано-Франковской, Тернопольской областях получили большинство и перехватили в коммунистов властные полномочия. Это **позволило** оппозиции начать внедрение национальной символики, религиозных и национальных праздников; внести **изменения** в вопросах собственности и земельных отношений; **возобновить** права греко-католической церкви; создать демократические СМИ; расширить партийную палитру и деидеологизировать общественную жизнь.

Также галицкие национал-демократы развернули активную национально-просветительскую работу в восточных и южных областях Украины. Просветительские мероприятия западноукраинской интеллигенции во многих случаях инициировались как этнографические и историко-культурные акции. Так, для единения украинской нации оппозиционные силы в начале 90-х гг. XX в. использовали празднование дня объединения **ЗУНР** и **УНР** 22 января 1919 г., организовывая **символическую** "живую цепь" единения за маршрутом Ивано-Франковск - Львов - Киев [5, л.34, 171].

Однако партийно-государственные органы восточных и южных областей создавали **всевозможные преграды** агитации, не всегда деятельность галичан получала поддержку со стороны населения [8, с.10]. Нерезультативность агитации жителей восточных и южных областей основывалась на том, что "галицкие десанты", по словам известного украинского писателя Р.Иваничука, **распространяли** национальные идеи как миссионеры, добивались "насильственного их воплощения в тех регионах Украины, где национальное **сознание** стоит ниже" [9, с.2].

Советы западного региона республики активно **меняли** законодательство. Фундаментом этого было сочетание законодательного радикализма с наивным правовым романтизмом, **суть которого** заключалась в вере, что достаточно того или другого решения местного совета для **изменения** правового поля на территории области, района, города или села. Так, Тернопольский горсовет **принял** "Первый универсал городского Совета народных депутатов **о** власти", что провозглашал совет "высшим органом государственной власти на подчиненной территории, **который** может принимать решение в соответствии с требованиями времени, хотя они и не согласовываются с "**устаревшими** законами СССР и УССР". Отметим, что **лишь** за первое полугодие 1990 г. новоизбранными советами было принято свыше 600 незаконных правовых актов [10, с.141, 158-159].

В условиях **экономической** и **политической** блокады власть оппозиционных областей начала координировать деятельность. В итоге интеграционная деятельность привела **к** созыву 16 февраля 1991 г. во Львове **общей** сессии облсоветов Ивано-Франковской, Тернопольской и Львовской областей, **которую** назвали

Галицкой ассамблеей. Среди причин объединения назывались "жесткая разнузданная кампания, **которая** ведется **против** Галичины", неопределенность статуса Украины как страны и потребность заявить на межобластном уровне о территориальной неприкосновенности Украины и попытки **экономической** блокады [11, с.1].

Проявлением стремления западноукраинских политиков **сберечь** единство страны стало принятие на ассамблее постановления "О единстве украинских земель", в **которой** галичане осудили "какие-нибудь попытки **нарушить** территориальную целостность Украины" [12, л.109].

Неудача мятежа ГКЧП и провозглашение Акта независимости Украины 24 августа 1991 г. создали реальные основания для достижения Украиной независимости. В этих условиях галичане сосредоточили силы на всеукраинской политике, что стало наилучшим свидетельством их **соборнических** устремлений.

Следовательно, идея галицкого мессианства стала **определяющим** фактором в восприятии жителями Галичины **изменений** в условиях распада СССР. Если для большинства населения Украины перестройка и процессы распада страны сопровождались растерянностью и ожиданием неизвестного, то для галичан распад СССР стал шансом реализовать свое видение будущего и навязать свой проект создания государства. **Изменения** в западных областях сопровождались нарушением местной властью действующего законодательства, а также попытками **распространить** собственное видение будущего вследствие просветительских десантов для населения Востока и Юга Украины. Провозглашение независимости Украины дало возможность галичанам развернуть государственно-созидательную деятельность на всю страну.

1. Рябчук М. Дві України: реальні межі, віртуальні війни.—К.: Критика, 2003.—336 с.
2. Грицак Я. Страсті за націоналізмом. Історичні есеї.—К.: Критика, 2004.—344 с.
3. Шпорлюк Р. Імперії та нації / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000. – 354 с.
4. Шумлянський С. Розкол України як віртуальна реальність // Критика. – 2002. – листопад. – С.2-5.
5. Центральный государственный архив общественных организаций Украины, ф.1, оп.32, ед.хр.2872. – 190 л.

6. Государственный архив Ивано-Франковской области, ф.П-1, оп.1, ед.хр.5629.–83 л.
7. Центральный государственный архив общественных организаций Украины, ф.1, оп.11, ед.хр.2166. –7 л.
8. Адамович С. Проблема соборності у суспільно-політичному житті Галичини (1991 – 2004 рр.). – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2005. – 52 с.
9. Іваничук Р. Не будьмо “малоросами” // За вільну Україну.–1991.–5 лютого.–С.2.
10. Бойко О.Д. Україна в 1995 – 1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку: Монографія. – К.: ППІЕНД, 2002. – 306 с.
11. За вільну Україну – 1991. – 16 лютого. – С.1.
12. Центральный государственный архив общественных организаций Украины, ф.1, оп.32, ед.хр.2899. – 252 л.